

3. Соломандина Т.О. Мотивация трудовой деятельности / Т.О. Соломандина, В. Соломандин // Управление персоналом – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. - №2 – 312 с.
4. Харский К. Благонадежность и лояльность персонала / К. Харский. – СПб.: «Питер», 2003. – 496 с.
5. Занюк С. Психология мотивации. Теория и практика мотивации / С. Занюк. – М.: Ника-Центр, Эльга-Н, 2001. – 117с.
6. Ворожейкин И.Е. Управление социальным развитием организации: Учебник / И.Е. Ворожейкин. – М.: ИНФРА-М., 2001 – 176 с.
7. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология. Учебник для вузов / Л. Джуэлл. – СПб.: Питер. 2001 – 720 с.
8. Ильясов Ф.Н. Удовлетворенность трудом (анализ структуры, измерение, связь с производственным поведением) / под ред. В. Г. Андреевкова. Ашхабад: (Наука), 1988. – 100 с.
9. Верещагина Л.А. Оценка удовлетворенности работой. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С.Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова]. – СПб.: Речь, 2007.
10. Ловчева М. Удовлетворенность трудом как индикатор корпоративной социальной политики / М. Ловчева. [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: hr-portal.ru/article/udovletvorennost-trudom-kak-indikator-korporativnoy-socialnoy-politiki

References transliterated

1. Barri M.S. Antologija organizacionnoj psihologii / M.S. Barri – М.: Vershina, 2005. – 712 s.
2. Prusova N.V. Psihologija truda / Prusova N.V., Boronova G.H. – М.: Jeksmo, 2008. – 160 s.
3. Solomandinina T.O. Motivacija trudovoj dejatel'nosti / T.O. Solomanidina, V. Solomanidin // Upravlenie personalom – М.: JuNITI-DANA, 2012. - №2 – 312 s.
4. Harskij K. Blagonadezhnost' i lojal'nost' personala / K. Harskij. – SPb.: «Piter», 2003. – 496 s.
5. Zanjuk S. Psihologija motivacii. Teorija i praktika motivacii / S. Zanjuk. – М.: Nika-Centr, Jel'ga-N, 2001. – 117s.
6. Vorozhejkin I.E. Upravlenie social'nym razvitiem organizacii: Uchebnik / I.E. Vorozhejkin. – М.: INFRA-M., 2001 – 176 s.
7. Dzhujell L. Industrial'no-organizacionnaja psihologija. Uchebnik dlja vuzov / L. Dzhujell. – SPb.: Piter. 2001 – 720 s.
8. Il'jasov F.N. Udovletvorennost' trudom (analiz struktury, izmerenie, svjaz' s proizvodstvennym povedeniem) / pod red. V. G. Andreenkova. Ashhabad: (Nauka), 1988. – 100 s.
9. Vereshhagina L.A. Ocenka udovletvorennosti rabotoj. Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noj dejatel'nosti. / [Pod red. G.S.Nikiforova, M.A. Dmitrievoj, V.M. Snetkova] . – SPb.: Rech', 2007.
10. Lovcheva M. Udovletvorennost' trudom kak indikator korporativnoj social'noj politiki / M. Lovcheva. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: URL: hr-portal.ru/article/udovletvorennost-trudom-kak-indikator-korporativnoy-socialnoy-politiki

УДК 159.922.6:923.5

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

С.І. Донець

аспірантка кафедри психології

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

svetikdonets@gmail.com

Донець С.І. Індивідуально-психологічні чинники духовного розвитку особистості. Стаття присвячена теоретичному аналізу індивідуально-психологічних чинників духовного розвитку особистості. Автором проаналізовано основні підходи до розуміння поняття духовність та духовний розвиток. Запропоноване авторське трактування означених дефініцій. Подається теоретичний аналіз та обґрунтування таких індивідуально-психологічних чинників духовного розвитку як: рівень задоволеності основних потреб, структура життєвих цінностей та система життєвих смислів. Значна увага надається вищим потребам особистості як факторам духовного розвитку, а саме – потребі у самоактуалізації. Однак визначальними все ж є цінності та смисл. Вказані чинники є взаємопов'язаними та взаємозумовленими у структурі особистості. Автор підкреслює, що проведений теоретичний аналіз та виокремлення «тріади духовного розвитку» дають підстави щодо подальшого емпіричного дослідження означеної проблеми.

Ключові слова: духовність, духовний розвиток, індивідуально-психологічні чинники, потреби, цінності, життєві смисли.

Donets, S.I. Individual-psychological factors of spiritual development of personality. The article describes concepts of spirituality and spiritual development of a person. Individual-psychological factors of spiritual development, such as: level of satisfaction of basic needs, structure of life values and system of life senses have been analyzed and justified. The article is devoted to the theoretical analysis of the individual-psychological factors of the spiritual development of personality. The main approaches to understanding the concept of spirituality and spiritual development have been analyzed. The author's interpretation of the designated concepts has been proposed. Needs, life values and personal senses, which are considered as categories of individual-psychological factors of the spiritual development of personality, have been theoretically analyzed. These categories have been characterized by objectivity and versatility manifestation in personal development. Personal needs are the motive force, which stimulates development and activity. The necessary condition of productive functioning of higher needs (the most important of which is the need for self-actualization) is the satisfaction of lower needs. The author analyzed different scientific perspectives of values and senses investigation. Scientists consider, that the system of values is the most significant,

because it can be corrected and transformed by factors of macro- and microenvironment, education, self-education. It also forms subsequent personal development and affects the system of senses, acts, character and life scenario. The fact that predominant life senses and their hierarchy affect the human needs, motives, values and acts is stressed. In the article, the author describes the main individual-psychological factors of spiritual development of personality, justifies its part in the process of spiritual development, and analyses the main approaches to its understanding within the existing scientific paradigm.

Keywords: spirituality, spiritual development, individual-psychological factors, needs, values, life senses.

Постановка проблеми. Феномен духовного становлення як невід'ємної складової частини особистісного розвитку дедалі частіше стає предметом наукових пошуків. Однак, через недостатню вивченість цього явища, духовний розвиток дотепер не має чіткого визначення у психологічній літературі, що утруднює його емпіричне вивчення.

Відомо, що на формування духовності особистості впливає значна кількість об'єктивних та суб'єктивних чинників. Останніми можуть бути ненормативні кризи, мікро- та макросередовище, життєві обставини, все те, що є індивідуальним, виключним, значимим для окремо взятої людини. Разом з тим, існують об'єктивні чинники, які присутні в житті кожного, однак індивідуальні за характером прояву. Саме такі індивідуально-психологічні чинники духовного розвитку потребують теоретико-емпіричного дослідження у світлі вивчення процесу духовного становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання духовності та духовного розвитку особистості досить актуальні в сучасному науковому і життєвому просторі. На сьогодні сформувалися різнопланові підходи до його осмислення та можливостей подальшого вивчення: потребо-інформаційний (П. Єршов, А. Петровський, П. Симонов, Г. Ярошевський); аксіологічний – духовність як «ціннісний зміст свідомості» (М. Боришевський, В. Діденко, М. Каган, Е. Помиткін, В. Федотова, Т. Холостова, Ж. Юзвак та ін.); діяльнісний – духовність як специфічний вид діяльності (І. Гайдученок, Л. Казакова, О. Мартинова, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Толстих та ін.); смислбуттєвий – духовність як орієнтованість на вирішення смисложиттєвих проблем (Б. Братусь, В. Слободчиков та ін.); кризовий – аналізується поняття «духовної кризи» (Р. Ассаджіолі, К. Гроф, С. Гроф, В. Касимова, В. Козлов, А. Маслоу, К. Юнг та ін.); енергоінформаційний (М. Гончаренко та ін.); інтегративний (синергетичний) (М. Боришевський, В. Козлов, М. Савчин, С. Ставицька, В. Франкл та ін.).

Мета статті – висвітлити основні індивідуально-психологічні чинники духовного розвитку особистості; обґрунтувати їх роль та місце у процесі духовного становлення людини; проаналізувати основні підходи до розуміння у межах існуючої наукової парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену духовності та духовного розвитку особистості дозволяє виокремити кілька основних напрямів наукового пошуку вітчизняних учених, де пріоритети надаються потребо-мотиваційній та ціннісно-смысловій сферам (Г. Балл, М. Боришевський, О. Климишин, О. Колісник, В. Петренко, Е. Помиткін, М. Савчин, Л. Собчик, С. Ставицька, Ж. Юзвак та ін.).

Тут *духовність* розглядається як багатовимірна система свідомості складовими якої є задоволення основних потреб, життєві цінності та життєві смисли, тоді як *духовний розвиток* є процесом свідомого самовдосконалення особистості, формування нею потреб, цінностей та смислів власного життя.

О. Климишин пропонує кілька сучасних, найбільш значущих на її думку характеристик феномену духовності та духовного розвитку: 1) має онтологічну ціннісно-смыслову природу і є інтегрованою якістю особистості; 2) є аутентичною психічною реальністю існування цінностей та смислів особистості; 3) є сферою індивідуальної репрезентації і творчої, вільної реалізації особистості; 4) виступає смислотворчим центром, що визначає мету розвитку особистості і скеровує її на шляху до цієї мети; 5) є детермінованим комплексом чинників психосоматичного, соціокультурного й аутентично-суб'єктного характеру і спрямований на самопізнання, самовизначення та самовдосконалення [4].

С. Каверин застосовує поняття «духовність» у контексті міри розвитку і реалізованості духовних потреб. При цьому духовність розуміється не як релігійна характеристика, не як моральне самовдосконалення відповідно до біблійних заповідей, а ширше, як формування і реалізація всього комплексу духовних потреб особистості, перш за все – потреб у творчості, творчій праці [3].

Продовженням цієї ідеї можна вважати наукові погляди Ю. Щербатих, згідно з якими, будь-

яка усвідомлена та творча діяльність, що здійснюється з метою пізнання нового, або в інтересах інших людей, може вважатися духовною практикою. Тоді духовне життя є діяльністю, що пов'язана з вищими потребами людини: самоактуалізацією, свободою, пізнанням, любов'ю тощо.

Однак людина не може постійно реалізовувати лише вищі потреби. Бувають моменти дефіциту життєвих сил і тоді вона прагне задовольняти в першу чергу основні потреби до того моменту, поки не актуалізуються потреби особистісного зростання.

Загальновідома концепція А. Маслоу, де поведінка особистості мотивована певною системою потреб, що виникають у певній послідовності й ієрархічно впорядковані: 1) фізіологічні потреби; 2) потреба у безпеці; 3) потреба у приналежності, любові; 4) потреба у визнанні; 5) потреба самоактуалізації – бажання людини максимально розвинути свої здібності, досягти вершини власного потенціалу.

Узагальнюючи існуючі на сьогодні теорії потреб особистості, А. Капцов пропонує такий їх поділ: 1) психофізіологічні; 2) соціальні; 3) вищі. Очевидно, що до останньої групи належать потреба самоактуалізації (А. Маслоу) та потреба у смислі життя (В. Франкл).

Н. Мар'ясова також пов'язує духовність з самореалізацією людини і розглядає її в контексті інтеграції багатьох смислотворчих цінностей особистості, які обумовлюють її моральну поведінку і реалізацію творчих здібностей. Її сформованості виявляється у двох аспектах особистісної самореалізації: самоактуалізації (прагненні виявити і проявити свої ціннісні прагнення, здібності, домагання) і самоствердженні.

Встановлено, що завдяки самореалізації особистість розуміє, усвідомлює свій життєвий шлях, смисл існування, а отже має внутрішній стрижень духовного розвитку. Вона здатна трансцендентувати смислову регуляцію, виходячи тим самим на більш високий рівень відносин зі світом.

Характеристики самоактуалізованих людей самі різнопланові: 1) вони ефективно сприймають реальність («здатність до буттєвого пізнання») (неупереджене, усвідомлене, ефективне розуміння дійсності); 2) приймають себе, інших, природу (самоактуалізовані люди сприймають свою природню сутність із задоволенням, відчуваючи радість існування); 3) безпосередні, прості та природні (поведінка характеризується відсутністю бажання справити на когось враження, такі люди вільні від традиційних, суспільних обмежень, однак без необхідності вони ними не нехтують); 4) сфокусовані на проблемі; 5) незалежні (виражена потреба в усамітненні); 6) автономні (незалежні від культури та оточення); 8) мають вершинні або містичні переживання, суспільний інтерес, глибокі міжособистісні стосунки, демократичний характер; 9) розрізняють цілі та засоби; 13) з філософським почуттям гумору; 14) креативні.

Водночас, А. Маслоу зауважував, що самоактуалізовані люди є такими ж недосконалими, як і всі інші. Вони можуть бути впертими та дратівливими, проявляти тупість та обмеженість, можуть бути нудними, обмеженими та егоїстичними. Тому вони не завжди є духовно розвиненими, але духовно розвинені скоріш за все саме ті, хто самоактуалізується. Все залежить від особистісного ракурсу реалізації, ціннісних орієнтирів.

А. Маслоу висловлює думку про те, що самоактуалізовані люди є високоморальними, однак їх погляди і переконання можуть йти в розріз із загальноприйнятими соціальними нормами. Тобто людина свідомо приймає моральні рішення і переконання, незалежно від пануючих у суспільстві норм і правил, або їх змін чи трансформацій.

Духовність особистості та її самореалізація є діалектично обумовленими категоріями, і виражаються в процесі пошуку, набуття і здійснення людиною своїх основних життєвих потреб в самоактуалізації та самоствердженні. Вона (духовність особистості) може виступати основоположним фактором реалізації властивих здібностей, потенціалу в різних формах соціальної активності. Духовність визначає не тільки спрямованість, але і характер особистісної самореалізації, яка буде залежати від пріоритетних ціннісно-смислових орієнтацій.

Одним із найбільш популярних у такому контексті в психології є аксіологічний підхід, де духовність розглядається у ракурсі проблеми особистісних цінностей та життєвих пріоритетів. В аксіології у якості вищих духовних цінностей особливої уваги заслуговують істина, добро і краса. Тоді як А. Маслоу відносить їх до числа «буттєвих» цінностей, які не можуть бути зведені чи виведені із інших духовних цінностей, але проявляються в них.

Ціннісні орієнтації знаходяться у взаємодії між собою, утворюючи ієрархізовану структуру,

яку можна представити у вигляді ядерно-центричної моделі. Ядро складають ті, що мають найбільшу цінність для суб'єкта: стабільні та стійкі. На периферії – ті ціннісні орієнтації, які мають менше значення і піддаються більшим змінам.

Як правило, системи цінностей індивідуальні, але лише настільки, наскільки індивідуальна свідомість відображає свідомість суспільну. У процесі їхнього аналізу необхідно враховувати два основних параметри: рівень ієрархізації структури ціннісних орієнтацій та їх зміст і спрямованість. Перший є значимим для оцінки рівня особистісної зрілості людини. Адже структурування цінностей може відбуватися лише за умови високого рівня особистісного розвитку, який передбачає сформованість вищих психічних функцій та соціально-психологічну зрілість. Другий дає змогу визначити змістову сторону ціннісних орієнтацій: цільові цінності особистості та міру їх відповідності існуючому суспільному еталону.

Ціннісні орієнтації особистості регулюють поведінку людини на рівні визначення цілей життєдіяльності, способів їх досягнення, формування ставлення суб'єкта до навколишнього світу, себе, своєї поведінки, оскільки складають внутрішній критерій цього ставлення.

М. Рокич визначав цінності як стійкі переконання людини щодо певного, найбільш доцільного і правильного з особистої чи соціальної точки зору, способу поведінки. На розвиток і формування ціннісних орієнтацій особистості впливає ряд зовнішніх (елементи мікросередовища і макросередовища) та внутрішніх (вік, стать, особливості темпераменту, задатки, здібності, провідні внутрішньосуб'єктивні потреби, рівень розвитку самосвідомості) факторів.

Ш. Шварц і В. Білські узагальнили основні характеристики цінностей: 1) вони є переконаннями, але не об'єктивними, холодними ідеями, а, навпаки, забарвлені почуттями; 2) бажані людиною цілі і спосіб поведінки, що сприяє їх досягненню; 3) не обмежені конкретними діями і ситуаціями (вони трансцендентні); 4) виступають як стандарти, які керують вибором чи оцінкою вчинків, людей, подій; 5) упорядковані за ступенем важливості відносно одна одної. Упорядкований набір цінностей формує систему ціннісних пріоритетів [8].

Ш. Шварц створив концепцію про мотиваційну ціль ціннісних орієнтацій та універсальність базових людських цінностей. В основі відмінностей між цінностями знаходиться тип мотиваційних цілей, які вони виражають. Тому він згрупував окремі цінності у типи відповідно до спільності їх цілей, обґрунтувавши це тим, що базові людські цінності (виявляються у всіх культурах), – це ті, які представляють універсальні людські потреби (біологічні потреби, необхідність координації соціальної взаємодії і вимоги функціонування групи).

Згідно його теорії, ціннісні орієнтації існують на двох рівнях – нормативних ідеалів та індивідуальних пріоритетів. Перший рівень більш стабільний і відображає уявлення людини про те як потрібно вчиняти, визначаючи життєві стратегії поведінки. Другий – більш залежний від зовнішнього середовища, наприклад від групового тиску, і співвідноситься з конкретними вчинками людини.

Поняття духовності Д. Леонтьєв відносить до поведінки, що спонукається не потребами, а полем вищих цінностей, що складають свободу вибору. Разом з тим він зауважує, що духовність – це здатність людини орієнтуватися на цінності і визначатися відносно них [6, с.18].

За Л. Собчик, наповнене духовним багатством життя – це образ власного «Я», наповнений глибокою інформацією про оточуючий світ, і, разом з тим, здатність розглядати своє «Я» в контексті світобудови. В цьому процесі особистість виступає в ролі активного суб'єкта діяльності, мотивами якого є бажання зрозуміти призначення у цьому світі, надати смисл своєму життю і реалізувати його потенціал. Коли ж декларація духовних цінностей слугує лише одним зі способів завоювання авторитету, влади, збагачення, використовується в егоїстичних цілях, слід говорити про «псевдодуховність» [7, с.175]

З позиції аксіологічного виміру духовність трактується як зверненість людини до вищих духовних цінностей, а образ буття духовності визначається як сукупність конкретних норм і цінностей, що становлять смисл життя, як окремої людини, так і людства в цілому, пов'язуючи покоління в культурному та історичному просторі (В.П. Зінченко). Саме ціннісна складова є тим стрижнем, системотворчим елементом, через який духовність як феномен, властивий лише людській свідомості, відкривається у всій своїй повноті. Таким чином, цінність є однією із базових основ для виявлення сутнісно-змістового визначення духовності.

Поняття «цінність», її ієрархія особливо значуща для аналізу духовності. Ряд авторів вважає,

що ціннісні утворення є базою для формування системи особистісних смислів. За В. Франклом, людина набуває смислу життя, засвоюючи певні цінності. Ф. Василюк зауважує, що смисл є пограничним утворенням, в якому сходяться ідеальне та реальне, життєві цінності та можливості їх реалізації. Смисл, як цілісна сукупність життєвих ставлень, є продуктом ціннісної системи особистості.

Розвиток і функціонування систем особистісних смислів і ціннісних орієнтацій має взаємопов'язаний і взаємодетермінований характер. Як зауважує Д. Леонтьєв, особистісні цінності є одночасно і джерелами, і носіями значимих для людини смислів.

Пізнання смислу, свого призначення, цінності предметів і явищ світу та себе в ньому є важливою частиною духовного становлення. Процес пізнання продовжується протягом всього життя. При цьому смисл предметів може змінюватися, вони переоцінюються, розкриваються у системі нових відносин. Так само і сутність духовного становлення є процесом постійного переосмислення себе, своєї поведінки, своїх якостей та дій, вчинків і ставлень.

Б. Братусь пропонує кілька рівнів смислової сфери особистості: 1) нульовий рівень – прагматичні, ситуаційні смисли, що визначаються предметною логікою досягнення цілі у конкретних умовах. Їх важко назвати особистісними, вони прив'язані до ситуації і виконують службову, регулятивну роль у свідомості; 2) перший – егоцентричний, у якому вихідним моментом є особистісний зиск, зручність, престижність. При цьому всі інші люди розглядаються як такі, що допомагають (зручні, «хороші»), або ж як такі, що заважають (погані, вороги) їх здійсненню; 3) другий – групоцентричний. Визначальним смисловим моментом ставлення до дійсності стає близьке оточення людини, група, яку він або ототожнює із собою, або ставить її вище себе у своїх інтересах та прагненнях. Ставлення до іншої людини залежить від того ким він є – «своїм», «чужим»; 4) третій – просоціальний – включає в себе колективістську, суспільну і, як свій вищий рівень, загальнолюдську (власне моральну) смислові орієнтації. Вищі його ступені, характеризується внутрішньою смисловою спрямованістю людини на створення таких результатів (продуктів праці, діяльності, спілкування, пізнання), які принесуть рівне благо іншим, навіть незнайомим, «чужим» людям, суспільству, людству в цілому [2, с.100-102].

Особистісний смисл як і особистісні цінності зароджується у просторі смислів суспільства, в якому знаходиться суб'єкт. І смисл, і культура у значній мірі визначають формування смислової сфери індивіда. К. Обуховський вважає, що у критичних ситуаціях вікового розвитку благополучний перехід у нову фазу залежить від того, чи є життя тією реалізацією основної спрямованості особистості на далеку задачу – смисл життя.

За А. Агафоновим смисли поділяються на: 1) біологічні (індивідуальний рівень) – забезпечують можливості задоволення життєвоважливих потреб особистості; 2) психічні (суб'єктний рівень) – можливість задоволення пізнавальних індивідуальних потреб; 3) особистісні – задоволення соціальних потреб; 4) духовні (рівень індивідуальності) – можливість задоволення духовних потреб [1].

Індивідуальний смисл людського життя визначається двома процесами – пошуком та здійсненням особистісного смислу, який полягає у знаходженні цінностей, які б характеризувалися відносною константністю, та були «здатними до реалізації».

Тоді етапи формування здатності до пошуку смислу життя виглядатимуть таким чином: 1) активізація значення смислу життя у свідомості людини як вродженої мотиваційної тенденції у процесі ієрархізації смислів (В. Франкл); 2) усвідомлення необхідності пошуку смислу власного життя на основі теоретичного аналізу попереднього життєвого досвіду, виходу особистості за межі власного життя, яке на перший погляд видається перехрестям безглуздо-хаотичних випадковостей (С.Л. Франк); 3) дійове осягнення, втілення смислу життя у щоденних вчинках, у щоденній самореалізації (К. О. Альбуханова-Славська).

Смисли утворюють основу внутрішнього світу, визначають динаміку емоцій і переживань, структурують та трансформують картину світу людини, її ядро – світогляд. Джерелами і носіями значимих смислів є потреби і особистісні цінності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений теоретичний аналіз дає підстави розглядати потреби, життєві цінності та особистісні смисли як категорії індивідуально-психологічних чинників духовного становлення особистості. Саме вони характеризуються об'єктивністю та універсальністю прояву в особистісному розвитку. Потреби особистості – це та рушійна сила, що спонукає до розвитку та діяльності. Задоволення нижчих потреб є необхідною

умовою продуктивного функціонування потреб вищого рівня, серед яких надзвичайно актуальною є потреба у самореалізації та самоактуалізації.

Значення ціннісно-сислової сфери особистості у процесі її духовного самовдосконалення актуалізоване у роботах багатьох вітчизняних дослідників, де ключовим моментом виступає система ціннісних орієнтацій. З одного боку, це те, що формується під впливом макро- та мікросередовища, виховання та самовиховання (а значить у певній мірі піддається корекції та постійній трансформації), з іншого ж це те, що формує подальший особистісний розвиток, суттєво впливаючи на систему смислів, вчинків, характерологічні особливості та сценарій життя загалом. Сенси ж, у свою чергу, виступають тим життєвим орієнтиром, який скеровує напрям життєвого руху особистості. Саме від переважаючих смислів та їхньої ієрархії залежатимуть потреби, мотиви, цінності людини та, особливо, її вчинки.

Оскільки потреби, цінності та сенси є визначальними індивідуально-психологічними чинниками духовного розвитку особистості, то перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у емпіричній перевірці отриманих теоретичних висновків.

Список використаних джерел

1. Агафонов А.Ю. Основы смысловой теории сознания / А.Ю. Агафонов – СПб : Речь, 2003 – 296 с.
2. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь – М.: Мысль, 1988, 301 с.
3. Каверин С.Б. Психолого-акмеологические основы развития духовных потребностей : автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.13 / Каверин Станислав Борисович; Тамбовский государственный университет им. Г. Р. Державина – М, 2002. – 40 с.
4. Климишин О.І. Психологія духовності особистості : християнсько-орієнтований підхід [текст] : [монографія] / Ольга Климишин. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2010. – 439 с.
5. Климова Н.В. Анализ понимания духовности в современной научной литературе // Н.В. Климова / Вестник Кемеровского государственного университета – Кемерово, 2014. – №4 (60). – Т 2. – С. 203-206.
6. Леонтьев Д.А. Психология смысла. Природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 244 с.
7. Собчик Л.Н. Проблема духовности в психологии / Собчик Л.Н. // Глобальные проблемы Человечества : Междисциплинарный научно-практический сборник– М.: Изд-во МГУ, 2006. – 264 с.
8. Schwartz, S.H. & Bilsky, W. Towards a psychological structure of human values // Journal of Personality & Social Psychology, 1987, 53. pp. 550-562.

References translited and transliterated

1. Agafonov A.Ju. Osnovy smyslovoj teorii soznaniya [The basis of the semantic theory of consciousness], Saint Petersburg, 2003. 296 p.
2. Bratus' B.S. Anomalii lichnosti [Anomalies of personality] Moskow, Mysl' Publ., 1988, 301 p.
3. Kaverin S.B. Psihologo-akmeologicheskie osnovy razvitija duhovnyh potrebnostej. Avtoref. Dokt. Diss [Psychological and acmeological basis for the development of spiritual needs. Avtoref. Dokt. Diss]. Moskow, 2002. 40 p.
4. Klymyshyn O.I. Psykholohiya dukhovnosti osobystosti : khrystyans'ko-oriyentovanyy pidkhd [Psychology of spirituality of personality: christian-oriented approach]. Ivano-Frankyvsk, 2010. 439 p.
5. Klimova N.V. Analiz ponimaniya duhovnosti v sovremennoj nauchnoj literature [Analysis of the understanding of spirituality in contemporary scientific literature]. Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. Kemerovo, 2014. Vol. 4 (60). pp. 203-206.
6. Leont'ev D.A. Psihologija smysla. Priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti [Psychology of meaning. Nature, structure and dynamics of the semantic reality]. Moskow. SmyslPubl., 2003. 244 p.
7. Sobchik L.N. Problema duhovnosti v psihologii [The problem of spirituality in psychology] Global'nye problemy Chelovechestva : Mezhdisciplinarnyj nauchno-prakticheskij sbornik. Moskow.MGU Publ., 2006. 264 p.
8. Schwartz, S. H. & Bilsky, W. Towards a psychological structure of human values // Journal of Personality & Social Psychology, 1987, 53. pp. 550-562.